

УДК 338.43.01

JEL Classification: Q1

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006>

*П.Т. САБЛУК, доктор економічних наук, професор,
академік НААН
Ю.Я. ЛУЗАН, доктор економічних наук, доцент,
член-кореспондент НААН*

Аграрна політика та чинники її реалізації

Мета статті - довести необхідність удосконалення державної аграрної політики в сучасних умовах, обґрунтувати системну залежність результативності функціонування аграрного сектору економіки та розвитку сільських територій від взаємопов'язаного застосування всіх її основних складових, зокрема державного регулювання розвитку ринкових земельних відносин.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, монографічні - для опрацювання фахових публікацій із зазначеної проблематики, логічний - для визначення соціально-економічних тенденцій, економіко-математичний, статистичний та порівняльний - для аналітичних розрахунків, системного підходу з метою удосконалення регулювання ситуаційних змін.

Результати дослідження. Обґрунтовано, що державна аграрна політика на сучасному етапі розвитку має розбалансований характер, вимагає відповідного системного оновлення. Доведено необхідність забезпечення взаємопов'язаного та комплексного застосування всіх механізмів державного регулювання суспільно-економічних відносин в умовах динамічних змін розвитку аграрної економіки та стану сільських територій. Встановлено, що держава повинна з урахуванням науково обґрунтованих пропозицій, як одну з важливих складових аграрної політики, запроваджувати ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення в інтересах суспільства, селян і сільських громад.

Елементи наукової новизни. Дістали подальшого розвитку визначення шляхів удосконалення державної аграрної політики, в тому числі окреслено основні засади ринкового регулювання земельних відносин.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані при опрацюванні проектів законодавчих актів з удосконалення державної аграрної політики та регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення; регулювання інших соціально-економічних процесів в аграрному секторі економіки; в навчальному процесі; поглибленні наукових досліджень. Табл.: 6. Бібліогр.: 24.

Ключові слова: державна аграрна політика; аграрний сектор; ринкові земельні відносини; інституції; принципи системного підходу.

Саблук Петро Трохимович - доктор економічних наук, професор, академік НААН, академік-секретар Відділення аграрної економіки і продовольства Національної академії аграрних наук України (м. Київ, вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9)

E-mail: economuaan@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8037-9545>

Лузан Юрій Якович - доктор економічних наук, доцент, член-кореспондент НААН, радник Президії Національної академії аграрних наук України (м. Київ, вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Постановка проблеми. Великими недоліками сучасної вітчизняної аграрної політики є: розбалансованість та відсутність послідовності й комплексності; часта зміна тактики і стратегії; відсутність передумов для створення сприятливих, рівних умов для успішного розвитку всіх учасників аграрного ринку; незадовільна урегульованість аграрного ринку для утвердження вільної конкуренції; відсутність узгодженості цілеспрямованих стимулів, обмежень і заборон у питаннях

формування аграрного устрою та системоутворюючої моделі взаємопов'язаного розвитку аграрного сектору економіки і сільських територій тощо.

У ринковій економіці основним компонентом аграрної політики виступає організація ринкового обігу земель. Багаторічний мораторій на відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення практично унеможливив використання земельного ресурсу як важливого економічного фактора конкурентного розвитку аграрної економіки. Незадовільна урегульованість орендних земельних відносин, у тому числі відсутність за-

© П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан, 2019

стосування політики жорстких обмежень в обсягах оренди земель, стали базою для прогресування монополізму й формування переважно сировинної експорто-орієнтованої аграрної економіки, блокування розвитку обслуговуючої кооперації, дрібного сільськогосподарського підприємництва та призвели до зниження уваги щодо розвитку внутрішнього продовольчого ринку.

Суттєве погіршення податкової складової, практично повне згорання пільгового кредитування, значне зменшення обсягів державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, «гра» в кооперацію та інші чинники, які на початковому етапі мали вирішальне значення в успішності аграрного реформування, поряд із штучним блокуванням продовження земельної реформи порушили принципи системності та комплексності аграрної політики.

Останніми роками неузгодженість і нестабільність дії зазначених та інших інституційних складових аграрної політики стали основною причиною значного ослаблення синергії ефективного розвитку аграрного сектору економіки, посилення протиріч у системі економічних інтересів як між учасниками аграрного ринку, так і з державою, загрозливого стану у тваринництві та в деяких інших продуктивних підкомплексах. Такі тенденції не дозволяють організувати раціональне забезпечення населення продуктами харчування, призводять до втрати робочих місць, деградації сільського населення України та вимирання українських сіл.

Незадовільна ситуація із формуванням інституціональних засад державної аграрної політики в сучасних умовах, зокрема невідповідність в організації ринкових земельних відносин, вимагає поглиблення теоретичних і прикладних досліджень з метою обґрунтування заходів держави створення сприятливих умов розвитку аграрного сектору та сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним є внесок у дослідження проблем формування державної аграрної політики, зокрема важливої її складової - регулювання ринкових земельних відносин, таких відомих вітчизняних учених-економістів, як: В.Г. Андрійчук, Я.М. Гадзало [1, 2], П.І Гайдуцький [3], В.М. Жук [4, 5], М.Ф. Кропивко [8], Ю.О. Лупенко [10, 11], М.Й. Малік [12], В.Я. Месель-Веселяк [13], Л.Я. Новаковський [14], П.Т. Саблук

[16, 18], А.М. Третяк, М.М. Федоров [13, 21], О.В. Ходаківська [10, 11, 22], О.М. Шпичак [24], В.В. Юрчишин та ін. Ними було науково обґрунтовано необхідність системного формування державної аграрної політики, здійснено наукові оцінки та запропоновано механізми дії найважливіших її складових, проведено глибокі наукові дослідження щодо розвитку ринкових земельних відносин. Напрацювання вітчизняних вчених та використання кращого світового досвіду дали можливість сформувати парадигму ринкового реформування аграрного сектору економіки, довести важливість комплексного інституціонального забезпечення його конкурентного розвитку.

Проте протягом останніх років суттєво змінилася макроекономічна ситуація. Масштабність багатьох нерегульованих процесів розвитку аграрного сектору і сільських територій принципово змінюють не тільки характер соціально-економічних та екологічних проблем, а й одночасно спричиняють появу цілого ряду нових специфічних, у тому числі загрозливих тенденцій. Така ситуація потребує відповідного оновлення державної аграрної політики.

Мета статті - довести необхідність удосконалення державної аграрної політики в сучасних умовах, обґрунтувати системну залежність результативності функціонування аграрного сектору економіки та розвитку сільських територій від взаємопов'язаного застосування всіх її основних складових, зокрема державного регулювання розвитку ринкових земельних відносин.

Виклад основних результатів дослідження. Сьогодні Україна здійснює відповідні заходи, щоб відповідати принципам міжнародної інтеграції. Про це свідчать членство України в ООН, зокрема в її сільськогосподарській організації ФАО, вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), Угода про євроасоціацію та участь держави в інших численних міжнародних організаціях, де аграрним питанням надається важливе значення.

Одним із визначальних принципів такої міжнародної інтеграції є дотримання відповідних критеріїв та ідентичності сталого розвитку окремих сфер діяльності й держави в цілому.

Вирішення питань сталого розвитку передбачає використання комплексних засад та системності з урахуванням вирішення всього блоку економічних, соціальних і еко-

логічних проблем. Тобто такі підходи передбачають максимальну керованість соціально-економічними й екологічними процесами, формальними та неформальними інституціями з урахуванням національних інтересів.

Ще класики вказували, що без комплексного визначення основних засад з вирішення загальних питань не можна розраховувати на успіхи в окремих напрямках суспільно-економічного розвитку. Особливо такий принцип стосується аграрного сектору економіки, розвиток якого тісно пов'язаний з елементами зовнішнього середовища, широким використанням природних ресурсів, зокрема землі, яка виступає основним засобом виробництва продукції сільського господарства.

Якщо розглядати ідентичність побудови державної політики України до міжнародних принципів, то вона вимагає врахування принципів сільського розвитку, які були визначені ФАО ООН, політики СОР щодо підтримки із державних бюджетів країнами-членами організації за так званими «зеленими» і «жовтими» скриньками фінансування сільського розвитку та Єдиної Європейської аграрної політики, що передбачають взаємопов'язане та комплексне регулювання розвитку як аграрної економіки, так і сільських територій. Такі підходи вимагають системних змін в організації державного управління аграрною сферою, бюджетної, податкової, цінової, митно-тарифної та кредитної політики, інших відповідних заходів із вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем на сільських територіях тощо.

Реалії перед початком активних трансформацій аграрного сектору економіки, що найактивніше розпочалися з 2000 р. на виконання вимог Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» вказували на наявність цілого ряду проблем. Їх вирішення вимагало додаткової розробки теоретико-методичних засад з метою прийняття низки важливих законодавчих актів, спрямованих на формування цілісної аграрної політики. У тому числі це передбачало побудову нового економічного механізму, наповненого взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими складовими, які при відповідній гармонізації мали забезпечити створення найбільш сприятливих умов для конкурентного розвитку агропромислового виробництва.

При науковому обґрунтуванні законодавчих пропозицій для центральних органів виконавчої влади у вчених-аграрників було усвідомлення, що вони повинні базуватися на довгострокових політичних, організаційних, економічних, соціальних і екологічних цілях, які мали глобальне значення для суспільства та створювали умови для успішної інтеграції України до світової продовольчої системи.

Сьогодні можна стверджувати, що наукові напрацювання дали можливість на початку ХХ ст. отримати стратегічні контури державної аграрної політики.

Вони знайшли закріплення в базових законодавчих актах. Це насамперед Закони України «Про державну аграрну політику на період до 2015 року», «Про державну підтримку сільського господарства» та «Земельний кодекс України». Також було прийнято ряд інших законодавчих актів, які відповідали визначеним основним засадам аграрної політики. Крім того, сільгоспвиробникам державою були списані переважно штучно створені податкові зобов'язаності та інші обов'язкові платежі, що дало можливість новоствореним суб'єктам ринкового типу розпочати діяльність, образно кажучи, з «чистого аркуша».

Важливою складовою економічного механізму господарювання стало прийняття зваженого оподаткування через впровадження фіксованого сільськогосподарського податку та спеціального режиму справляння ПДВ. Створена система оподаткування максимально враховувала особливості аграрного виробництва, зокрема повільний оборот капіталів, та відповідала принципам СОР й інших міжнародних фінансових організацій, членом яких є Україна. Встановлення відповідних пом'якшень податкового навантаження для сільгоспвиробників також враховувало соціальну важливість галузі в продовольчому забезпеченні населення, вирішення ними цілого ряду інших соціальних проблем сільських жителів. Дуже важливо, що такі механізми забезпечували максимальну простоту податкових відносин.

Важливими аспектами зазначених механізмів пільгового оподаткування сільгоспвиробників також була майже повна мінімізація впливу бюрократичного апарату на порядок податкових відносин, оскільки режими функціонували в автоматичному режимі та тривалий час залишалися основним дже-

релом субсидування агропромислового виробництва.

Такі режими оподаткування сільгоспвиробників функціонували майже 18 років (тобто протягом усього періоду активного реформування аграрного сектору економіки) і, незважаючи на постійні намагання державних фіскальних органів щодо їх скасування, залишалися важливою складовою економічного механізму, виконуючи важливу стимулюючу функцію держави з регулювання аграрної економіки на складному етапі її розвитку.

Прийняті законодавчі акти також визначали порядок підтримки сільгоспвиробників за рахунок прямих видатків державного бюджету з метою забезпечення пільгового кредитування, організацію страхування сільськогосподарських ризиків, запровадження державного цінового регулювання на основні види продукції ринковими механізмами шляхом використання механізмів товарних та фінансових інтервенцій. Також запроваджувалися такі важливі державні програми, як фінансова підтримка розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, компенсація вартості будівництва тваринницьких ферм і комплексів, оптових продовольчих ринків, збудованих на селі соціально-побутових об'єктів, виконання цільових програм для підвищення родючості ґрунтів, розвиток селекції в рослинництві і тваринництві, підтримка ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях, боротьба із шкідниками та хворобами рослин і тварин, організація біржової торгівлі, виставок і виставкових заходів, цільових програм підтримки розвитку садівництва, ягідництва, виноградарства та хмелярства, запровадження фінансового лізингу для придбання техніки і племінних тварин і ряд інших державних програм.

Такі преференції держави дали можливість до 2014 р. довести формування статутного капіталу Аграрного фонду до 5 млрд грн, значно активізувати кредитування та лізингові операції, отримати поштовх для розвитку кооперування та інших важливих складових аграрного розвитку.

За даними Мінагрополітики, лише спецрежими справляння ПДВ (акумулявання, дотування) забезпечували у 2006-2008 рр. (період найвищих обсягів прямих видатків із держбюджету для аграрного сектору) 65-75 % загальних обсягів державної фінансо-

вої підтримки. Важливим було те, що таку підтримку отримували всі без винятку сільгоспвиробники, що відповідало хоч якимось принципам справедливості.

Такі заходи держави сприяли формуванню економічного середовища для реформування власності, створенню суб'єктів підприємництва ринкового типу, дали можливість стабілізувати економічну ситуацію в аграрному секторі, забезпечити прибутковість та розширене відтворення виробництва, підвищити рівень гарантування продовольчої безпеки держави, активізувати зовнішньоекономічну діяльність.

Нааявні й інші позитиви в цілому щодо розвитку аграрного сектору, окремих регіонів та, особливо, на прикладі багатьох підприємницьких структур і сільських громад.

Але на фоні негативних тенденцій, зокрема стосовно організації ринкових земельних відносин, викривлене формування аграрного устрою, «підкування» більшою мірою теоретично, ніж практично щодо підтримки розвитку дрібних виробників і кооперації, погіршення податкового й антимонопольного регулювання та, особливо, невизначеності передумов для поліпшення життєзабезпечення сільських жителів, занепад українських сіл і сільських територій позитивні тенденції втрачають свою вагомість і результативність.

Протягом останніх 7-8 років для вирішення зазначених та інших проблем в аграрному секторі та розвитку сільських територій не було прийнято жодного системного законодавчого акта.

Навпаки, внесені зміни до діючих законів із підтримки сільського господарства, з оподаткування, до Земельного, Бюджетного і Господарського кодексів та інших зумовили швидше деструктив та розбалансування недосконалої й недовершеної державної аграрної політики. Проте головне, що такі дії уже призводять до значного зниження ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств та ряду інших, у багатьох випадках до загрозливих тенденцій (табл. 1).

Більше того, чотири роки тому припинив свою дію Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», що призвело до втрати принципів послідовності, етапності та системності формування аграрного законодавства, як основних інституційних інструментів реалізації державної аграрної політики. Зокрема,

це не дало можливості досягти одного з основних завдань аграрних реформ - утвердження земельного ресурсу як аграрного капіталу, формування ефективного землевласника-селянина, господаря на землі, створення середнього класу на селі, без чо-

го, як показує практика, зберегти українське село просто нереально. Тільки заможний селянин, потужне дрібне аграрне підприємство при підвищенні можливостей сільських громад спроможні вирішити це надважливе завдання для України.

1. Динаміка основних показників фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств за 2015-2018 рр.

Показник	Одиниця виміру	Рік				2018 р. +,- до 2015 р.
		2015	2016	2017	2018	
Чистий прибуток, усього	млрд грн	101,9	89,8	68,3	66,9	-35,0
Підприємства: які отримали збиток (до всіх підприємств, %)	%	11,1	11,6	13,3	13,3	2,2
Усього отримано ними збитків	млрд грн	25,6	12,7	20,4	26,3	0,7
Рівень рентабельності всієї діяльності	%	30,4	25,6	16,5	13,5	-16,9
Рентабельність основних видів продукції сільського господарства:						
зернові і зернобобові	%	42,6	37,8	25,0	24,7	-17,9
соняшник	%	78,4	61,9	41,3	32,5	-45,9
цукрові буряки	%	27,7	24,6	12,4	11,4	-16,3
молоко	%	12,7	18,6	26,9	16,1	3,4
м'ясо ВРХ	%	-16,9	23,2	3,4	17,7	-0,8
м'ясо свиней	%	12,6	-4,1	3,5	6,9	-5,7
м'ясо птиці	%	-5,4	3,4	7,0	5,7	11,1
яйця курячі	%	60,9	0,5	-9,0	5,4	-55,5
Обсяг податків, сплачених с.-г. підприємствами	млрд грн	12,1	27,9	43,5	44,6	32,5

Джерело: Сформована авторами за даними Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Поряд із штучно створеними проблемами з реформування земельних відносин сьогодні можна вказати наступні основні недоліки державної аграрної політики, які стримують конкурентний розвиток аграрного сектору економіки та вирішення проблем сільських територій:

- не розбудовано інституційну систему фінансово-кредитного забезпечення за прикладом розвинених країн. У тому числі: не створено жодного кооперативного банку; не сформовано систему земельно-іпотечного кредитування; відсутні гарантійні установи; не сформована система мікрокредитування дрібних сільськогосподарських виробників, включаючи особисті селянські господарства; залишається нерозвиненим ринок страхування сільськогосподарських ризиків тощо;

- не створено сприятливі умови для розбудови системи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Дослідження показують, що крім того функціонує багато так званих псевдо та надзвичайно мало «справжніх» або «класичних» кооперативів. Зага-

льна їх кількість майже у рази менша навіть по відношенню до кількості сільських населених пунктів. А без кооперування дрібних сільгоспвиробників на сьогодні нереально конкурувати із монопольними структурами на аграрному ринку, освоювати великі аграрні проекти, забезпечувати селянам ефективний самозахист земельних, економічних та інших інтересів;

- прийняття Господарського кодексу України розблокувало створення агрохолдингів та інших монопольних утворень, що раніше було заборонено державою та не допускається в більшості країн світу. Крім того, блокування розвитку обслуговуючої кооперації, відсутність передумов для розвитку дрібного агропідприємництва та масове поширення посередників на аграрному ринку з надання різних послуг виробникам, які не пов'язані з ними спільними економічними інтересами, створює шкідливу для суспільства систему аграрного устрою. За даними прес-служби асоціації «Українського аграрного бізнесу», сумарна капіталізація

14 великих аграрних компаній, які торгують цінними паперами на світових біржах, у жовтні поточного до відповідного періоду минулого року скоротилася на 22%, або на 674 млн дол. США (~17,0 млрд грн), що прямо вказує на зниження інвестиційної привабливості через загрозливі економічні тенденції в аграрному секторі України;

- зміни до Податкового кодексу України шляхом поетапної відміни спеціального режиму справляння ПДВ, введення додаткових видів податків, зміни порядку функціонування фіксованого сільськогосподарського податку суттєво збільшили податкове навантаження на сільгоспвиробників та ускладнили механізми податкового регулювання, що взагалі суперечить проголошеним принципам дерегуляції в державі;

- недотримання вимог законодавства в питаннях державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників за рахунок прямих видатків із державного бюджету та значне скорочення їх обсягів за визначеними програмами вносять дисбаланс у розвиток підгалузей аграрного сектору, що призвело до погіршення структури виробництва продуктів харчування. Особливо це стосується зменшення виробництва продуктів тваринного походження, що поряд з іншими причинами загалом призводить до погіршення забезпечення населення продуктами харчування. За даними статистики протягом 2014-2017 рр. по 7-ми із 10 продуктивних груп відбулося зменшення річного споживання населенням продуктів харчування на 2-12 %, та зменшення загальної калорійності харчування на 7,9 % (табл. 2 і 3);

2. Динаміка споживання основних продуктів харчування за 2014-2018 рр. (кілограмів на одну особу в рік)

Вид продуктів харчування	Рік					2018 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	
М'ясо і м'ясопродукти	54,1	50,9	51,4	51,7	52,8	97,6
Молоко та молочні продукти	222,8	209,9	209,5	200,0	197,7	88,7
Яйця (шт.)	310	280	267	273	275	88,7
Хлібні продукти	108,5	103,2	101,0	100,8	99,5	91,7
Картопля	141	137,5	139,8	143,4	139,4	98,9
Овочі та баштанні	163,2	160,8	163,7	159,7	163,9	100,4
Плоди, ягоди та виноград	52,3	50,9	49,7	52,8	57,8	110,5
Риба та рибні продукти	11,1	8,6	9,6	10,8	11,8	106,3
Цукор	36,3	35,7	33,3	30,4	29,8	82,1
Олія	13,1	12,3	11,7	11,7	11,9	90,8

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України за 2018 рік. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Динаміка рівня калорійності середньодобового споживання населенням України продуктів харчування (включаючи алкоголь і тонізуючі напої) за 2014-2018 рр., ккал на одну особу

Показник	Рік					2018 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Калорійність харчування, всього	2939	2799	2742	2707	2706	92,1
У т.ч. у складі продуктів рослинного походження	2090	2008	1952	1926	1919	91,8
У т.ч. у складі продуктів тваринного походження	849	791	790	781	787	92,7

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України за 2018 рік. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

- недостатня увага держави до кризової ситуації у тваринництві уже призвела до того, що із 40 333 сільськогосподарських підприємств тільки 6,5 % здійснюють виробництво продукції тваринництва, в тому числі виробництво молока - тільки 3,2 % (табл. 4). Продовжується катастрофічне скорочення поголів'я ВРХ, свиней та інших видів тварин

і птиці. Порівняльні показники щільності поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь за даними НДІ «Укراгропромпродуктивність» на жовтень 2019 р. становлять відповідно в ЄС - 28 та в Україні великої рогатої худоби - 50,43 і 8,04 голів, у тому числі молочних корів - 13,45 і 4,63 голів, свиней - 85,5 і 14,53 голів, що вказує на значні дис-

пропорції між галузями тваринництва і рослинництва в Україні. За даними статистики питома вага кормових культур у 2018 р. у загальних обсягах посівів скоротилася до катастрофічних 6,4%, тоді як світові та європейські показники наближаються до 50%.

Усе це вказує на формування нераціональної системи ведення сільського господарства, яка склалася за роки незалежності держави. Тільки ефективне державне регулювання спроможне зупинити ці та інші негативні процеси;

4. Сільськогосподарські підприємства, що здійснювали виробництво продукції тваринництва у 2018 р., од.

Показник	Кількість, од.	До загальної кількості підприємств, %
Усього сільгосппідприємств (що мають у користуванні землю)	40333	X
У т.ч., що здійснювали виробництво продукції тваринництва	2626	6,5
Із них: виробництво молока	1310	3,2
вирощування сільськогосподарських тварин	2476	6,1
яйця птиці	209	0,5

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України за 2018 рік. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

- неефективність антимонопольного регулювання розвитку аграрного сектору стало однією з основних причин не тільки прогресування монополій, а й згортання вільної конкуренції та формування сировинної експортоорієнтованої аграрної економіки із значними втратами доданої вартості. За даними статистики протягом 2010-2018 рр. у структурі експорту товарів групи 1-24 питома вага готових харчових продуктів зменшена на 9,7 %, жирів та олій - на 2,1 % (табл. 5). Можна стверджувати, що це

поряд із монопольними проявами та мотивацією виробників отримання «швидких» і «легких» прибутків є наслідком недосконалості державного митно-тарифного регулювання та відповідних стимулів і жорстких обмежень. Загрозовою проблемою залишається відсутність надійних запобіжників із недопущення тіньової економіки, розблокування розвитку біржової торгівлі як інструменту об'єктивного визначення цін в аграрному секторі економіки України;

5. Зміни товарної структури експорту та імпорту сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів за 2010, 2014, 2018 роки (відсоток при обрахуванні отриманої виручки доходів у дол. США)

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Рік						2018 р. до 2014 р., %	
	2010		2014		2018		експорт	імпорт
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт		
Живі тварини, продукти тваринного походження	7,8	21,6	6,1	18,6	6,5	18,2	-1,3	-3,4
Продукти рослинного походження	40,0	27,1	52,4	33,5	53,1	30,2	13,1	3,1
Жири та олії тваринного і Рослинного походження	26,3	7,8	22,9	5,0	24,2	5,3	-2,1	-2,5
Готові харчові продукти	25,9	43,5	18,6	42,9	16,2	46,3	-9,7	2,8

Джерело: Сформована авторами за даними Державної служби статистики України за 2018 рік. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

За даними Інституту продовольчих ресурсів НААН, в Україні до 2017 р. із 2292 стандартів харчових продуктів лише 26,6% гармонізовано до відповідних європейських і міжнародних стандартів, що також ускладнює експорт і контроль якості продукції;

- не створено законодавчих передумов для розбудови завершеної системи громад-

ських організацій з урахуванням специфіки аграрного сектору, що унеможлиблює запровадження принципів саморегулювання та забезпечення належного громадського контролю на аграрному ринку за прикладом країн ЄС та інших розвинених країн.

Такий перелік негативних тенденцій і невирішених проблем в аграрному секторі мо-

жна продовжити. Наявна ситуація, незважаючи на певні позитивні зрушення у збільшенні обсягів виробництва й експорту аграрної продукції, створює оманливу ілюзію аграрного розвитку, спотворює ринкові відносини, ускладнює продовольчу безпеку держави, призводить до втрати робочих місць, поширює бідність і деградацію сільського населення, занепад соціальної сфери села, погіршує екологію та навколишнє середовище.

Найбільшою проблемою аграрної політики залишається штучне стримування продовження земельної реформи, в тому числі зняття мораторію на ринковий обіг земель. Сьогодні на цьому наголошують усі небайдужі до долі України люди з громадянським розумінням наскільки від його вирішення залежить майбутнє українського села та нашої держави в цілому.

Земельна реформа - це системний процес, вона фокусує сукупність найважливіших соціальних, економічних, виробничих і екологічних відносин як в аграрній економіці, так і в питаннях розвитку сільських територій. Тому відірвано, без комплексного удосконалення державного регулювання з метою вирішення основних проблем в аграрній сфері на системних засадах державної аграрної політики, запровадження ринкового обігу земель може призвести до фатальних помилок, які виправити в майбутньому буде практично неможливо.

Сьогодні на розгляді у Верховній Раді України знаходиться до десяти проектів законодавчих актів з питань запровадження обігу земель сільськогосподарського призначення. Це вказує на відсутність переважного бачення законодавцями розвитку земельної реформи. Разом із тим суспільство з нетерпінням чекає запровадження виважених і зрозумілих правил ринкового обігу земель, одночасно із розбудовою необхідної інституційної системи прозорого руху земельної власності в інтересах держави, села і сільських громад. Селяни загалом схвалюють ринок землі, проте остерігаються невизначеності яким буде цей ринок і захищеності їхніх інтересів.

Визнання землі специфічним товаром вимагає одночасного комплексного застосування механізмів не тільки купівлі-продажу земельних ділянок, а й капіталізації земель, забезпечення достовірності земельного кадастру, на основі проведення інвентаризації земель, розбудову системи земельно-іпотечного кредитування, удосконалення

земельних орендних відносин, у тому числі регулювання орендної плати, встановлення науково обгрунтованих жорстких обмежень на обсяги земельної власності та обсягів оренди, механізмів об'єктивного ціноутворення на земельні ділянки та оподаткування, викорінення зловживань, тінізації, рейдерства. Потребує удосконалення законодавства з охорони земель, відновлення природної родючості ґрунтів, розвитку меліорації, землевпорядкування, відновлення ґрунтозахисних систем, недопущення пошкоджень солончаками, протидія водній і вітрової ерозії, забезпечення раціональної збалансованості галузей тваринництва і землеробства тощо. Це основні чинники зростання вартості і ціни земельних ресурсів, або їх капіталізації. Затримка системного і комплексного урегулювання зазначених проблем провокуватиме подальший хаос в одній із визначальних складових аграрної політики.

Підтвердженням жахливого стану з обліком земель, за оцінками академіка НААН В.М. Жука, є значні обсяги необлікованих земельних паїв (≈ 500 тис. га) відумерлої спадщини ($\approx 1,5$ млн га), тіньового землекористування, або прихованої оренди паїв ($\approx 5-7$ млн га), тощо [5].

Дослідження вчених НААН [5] вказують, що тільки 1% сільських жителів мають зареєстрований малий або середній бізнес, 10% особистих селянських господарств - товарну спрямованість виробництва, решта 89% сільських домогосподарств працюють на присадибних ділянках з метою самозабезпечення продуктами харчування. Тому праця на землі напряму чи опосередковано була, є і буде виступати основним джерелом їхніх доходів. А створення додаткових робочих місць, розвиток дрібного підприємництва на селі повинно стати особливим завданням державної аграрної політики.

В іншому випадку запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення спричинить ризики для мільйонів громадян України, виробників, інвесторів та держави в цілому.

Тому бажано було б запровадити перехідний період (можливо на 5-10 років) для адаптування земельного законодавства, яке б на цьому етапі передбачало продаж земель тільки між існуючими власниками (селяни, держава, місцеві органи влади і самоврядування), а потім, після глибокого

аналізу, приймати рішення про доцільність продажу земель юридичним особам та іноземним громадянам. Тим більше, що чинне законодавство з орендних відносин дозволяє не змінювати сучасну організацію сільськогосподарського виробництва та функціонування як великих, так і малих за обсягами земель у користування сільгоспприємств. Механізми оренди використання земель домінує в більшості країн ЄС, що не заважає їм отримувати значно вищі рівні урожайності сільськогосподарських культур, ніж в Україні.

Оприлюднені урядові законодавчі пропозиції та інші зареєстровані у Верховній Раді України проекти законів з ринкового обігу земель не повністю враховують комплексне вирішення зазначених та інших проблемних питань. В основному простежується концентрація уваги до організації тільки купівлі-продажу земель, а це, як видно, тільки один з елементів земельної реформи. У таких умовах селяни-власники земельних паїв, без запровадження відповідних фінансових механізмів, безальтернативно в односторонньому порядку залишатимуться лише продавцями земельних ділянок. Разом із тим пропозиції з концентрації земель у власності од-

нієї особи близько 200 тис. га на території однієї області, або 35 % на території окремих територіальних громад є прихованим чи неусвідомленим наміром утвердження монополії в сільському господарстві.

Для прикладу. За даними статистики тільки порівняно з 2010 р. у 2018 р. концентрація земель шляхом отримання корпоративних прав на земельні ділянки в сільському господарстві уже призвела до того, що кількість дрібних підприємств за обсягами землекористування зменшилася на 5280 одиниць, а кількість штатних працівників скоротилася на 26 % і становить лише 476,2 тис. працівників (табл. 6). Це при тому, що у селах сьогодні проживають 13 млн осіб, у тому числі у віці 16-59 років 7,6 млн осіб, або понад 30% від усього населення держави. Тим паче, що такі трудомісткі види сільськогосподарської діяльності, як вирощування овочів, плодів і ягід, картоплі, винограду, баштанних культур та деяких інших, виробництво основних видів продукції тваринництва для потреб внутрішнього ринку за відсутності необхідної державної підтримки, як і раніше, будуть здійснювати переважно дрібні сільськогосподарські виробники, включаючи особисті селянські господарства.

6. Зміна градації землекористування сільськогосподарських підприємств у 2018 р. порівняно з 2013 р.

Градація підприємств, що мали с.-г. угіддя у користуванні	2013 р.			2018 р.			2018 р. +,- до 2013 р.		
	Кількість підприємств (одиниць)	Площа с.-г. угідь у користуванні (тис. га)	У т.ч. на одне підприємство (га)	Кількість підприємств (одиниць)	Площа с.-г. угідь у користуванні (тис. га)	У т.ч. на одне підприємство (га)	Кількість підприємств (одиниць)	Площа с.-г. угідь у користуванні (тис. га)	У т.ч. на одне підприємство (га)
До 500 га	37147	2832,1	76,2	32837	2711,0	82,6	-4310	-121,1	6,4
500-3000 га	7024	9246,2	1316,4	6214	8039,9	1293,8	-810	-1206,3	-22,6
3000-10000 га	1442	7732,9	5632,6	1102	5276,7	4788,3	-340	-2456,2	844,3
Понад 10000 га	-	-	-	180	3977,6	22097,8	180	3977,6	22097,8
Усього	45613	19811,2	434,3	40333	20005,2	496,0	-5280	194,0	61,7

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України за 2018 рік. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Одночасно нарощування великими виробниками валових зборів соняшнику, ріпаку, кукурудзи і деяких інших інтенсивних сільськогосподарських культур, що отримали значне поширення в Україні, відбувається в основному за рахунок зниження природної родючості ґрунтів, що матиме віддалені загрози для вітчизняного аграрного сектору.

Висновки. Стає очевидним, що державна аграрна політика на сучасному етапі вима-

гає суттєвої модернізації. Запровадження такої важливої складової державної аграрної політики, як обіг земель, сільськогосподарського призначення потребує комплексного урегулювання та узгодження дії більшості інших її складових. На думку багатьох науковців, основні засади державної аграрної політики з визначенням основних принципів, пріоритетів і шляхів розвитку, з урахуванням застосування нових механізмів

стимулювання, встановлення відповідних обмежень і заборон та інших необхідно задекларувати у відповідному рамковому законодавчому акті. Такий закон зобов'язуватиме політиків, законодавців, ор-

ганів виконавчої влади та суб'єктів господарювання діяти у визначений спосіб, систематизувати законодавчий процес щодо аграрної сфери, у тому числі й ринкове регулювання земельних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Гадзало Я. М. Проблеми завершення земельної реформи. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 8. С. 5-10.
2. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 5-14.
3. Гайдучський П. І. Аграрна реформа Л. Д. Кучми. Київ : Інформаційні системи, 2015. С. 448.
4. Жук В. М. Неформальні інститути селянства у моделюванні реформ та аграрної політики: теорія і практика. *Економіка АПК*. 2017. № 9. С. 5-17.
5. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України : наук. доп. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. С. 128 с.
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 3-4. С. 27.
7. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництва продовольства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 34-40.
8. Кропивко М. Ф. Аграрні перетворення в Україні на рубежі ХХ-ХХІ ст. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 125-128.
9. Лузан Ю. Я., Лузан О. Ю. Капіталізація аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 21-29.
10. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В. Моделі обігу земель сільськогосподарського призначення: результати анкетних досліджень. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 5-15.
11. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення : наук. доп. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 40 с.
12. Малік М. Й. Формування і розвиток кооперативних відносин в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 76-82.
13. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 5-24.
14. *Новаковський Л. Я.* Єдиний цивілізований шлях - прозорий, зрозумілий, регульований ринок землі. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 1. С. 2-6. URL : <http://www.nbu.gov.ua>.
15. Розвиток аграрної сфери економіки в умовах децентралізації управління в Україні / Я. М. Гадзало, М. В. Гладій, П. Т. Саблук, Ю. Я. Лузан. Київ : Аграрна наука, 2018. 327 с.
16. Саблук П. Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 378 с.
17. Саблук П. Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10-17.
18. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 3-16.
19. *Сичевський М. П.* Харчова промисловість у системі продовольчої безпеки держави. Київ : Аграрна наука, 2017. 54 с.
20. Сільське господарство України за 2018 рік : стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2019.
21. Федоров М. М. Земельні відносини. *Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери*. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. С. 138-153.
22. Ходаківська О. В. Земельні відносини у сільському господарстві: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Землевпорядний вісник*. 2015. № 7. С. 18-22.
23. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2009. 470 с.
24. Шпичак О. М., Боднар О. В. Проблеми власності та формування ринку землі сільськогосподарського призначення. *Економіка АПК*. 2012. № 12. С. 3-9.

References

1. Hadzalo, Ya.M. (2015). Problemy zavershennia zemelnoi reform [Problems of completing land reform]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 8, pp. 5-10 [In Ukrainian].
2. Hadzalo, Ya.M. & Luzan, Yu.Ya. (2017). Zemelna reforma: problemy i perspektyvy rozvytku ahraranoi ekonomiky [Land reform: problems and prospects of development of the agrarian economy]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 5-14 [In Ukrainian].
3. Haidutskyi, P.I. (2015). *Ahrarna reforma L.D. Kuchmy [Agricultural reform of L.D. Kuchma]*. Kyiv: Informatsiini systemy [In Ukrainian].
4. Zhuk, V.M. (2017). Neformalni instytuty selianstva u modeliuvanni reform ta ahrarnoi polityky: teoriia i praktyka [Informal peasant institutions in the modelling of reforms and agrarian policy: theory and practice]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 5-17 [In Ukrainian].
5. Zhuk, V.M. (2017). *Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia v selozberihaiuchii modeli ahrarnoho ustroiu Ukrainy: naukova dopovid [Turnover of agricultural lands in the village-conservation model of the agrarian system of Ukraine: scientific report]*. Kyiv: NNTS "IAE" [In Ukrainian].
6. Zemelnyi Kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 r. № 2768-III [Land Code of Ukraine dated 25.10.2001, No. 2768-III]. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 3-4, p. 27 [In Ukrainian].
7. Kyrylenko, I.H., Ivchenko, V.Ye., & Demyanchuk, V.V. (2019). Osnovni tendentsii rozvytku svitovoho prodovolchoho rynku ta vyrobnytstvo prodovolstva v Ukraini [Main trends of the world food market development and food production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 34-40 [In Ukrainian].
8. Kropyvko, M.F. (2015). Ahrarni peretvorennia v Ukraini na rubezhi KhKh-KhKhI st. [Agrarian transformations in Ukraine at the turn of the XX-XXI centuries]. *Ekonomika APK*, 11, pp. 125-128 [In Ukrainian].
9. Luzan, Yu.Ya. & Luzan, O.Yu. (2016). Kapitalizatsiia ahrarnoho sektoru Ukrainy [Capitalization of the agrarian sector of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 1-29 [In Ukrainian].
10. Lupenko, Yu.O. & Khodakivska, O.V. (2018). Modeli obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: rezultaty anketykh doslidzhen [Models of agricultural land circulation: results of questionnaires]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 5-15 [In Ukrainian].
11. Lupenko, Yu.O. & Khodakivska, O.V. (2016). *Naukovi zasady zaprovadzhennia rynkovoho obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: naukova dopovid [Scientific bases of introduction of market circulation of agricultural lands: scientific report]*. Kyiv: NNTS "IAE" [In Ukrainian].
12. Malik, M.Y. (2014). Formuvannia i rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnii sferi [Formation and development of cooperative relations in the agricultural sphere]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 76-82 [In Ukrainian].
13. Mesel-Veseliak, V.Ya. & Fedorov, M.M. (2015). Teoretyko-metodolohichne i normatyvno-pravove zabezpechennia transformatsii ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy do rynkovykh umov hospodariuvannia, naukovyi suprovit ta efektyvnist zaprovadzhennia [Theoretical-methodological and normative-legal support of transformation of agrarian sector of economy of Ukraine to market conditions of economy, scientific support and efficiency of introduction]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 5-24 [In Ukrainian].
14. Novakovskiy, L.Ya. (2012). Yedyniy tsyvilizovanyi shliakh - prozoryi, zrozumilyi, rehulovanyi rynek zemli [The only civilized way is a transparent, understandable, regulated land market]. *Zemlevporiadnyi visnyk*, 1, pp. 2-6. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua> [In Ukrainian].
15. Hadzalo, Ya.M., Hladii, M.V., Sabluk, P.T., & Luzan, Yu.Ya. (2018). *Rozvytok ahrarnoi sfery ekonomiky v umovakh detsentralizatsii upravlinnia v Ukraini [Development of agrarian sphere of economy under conditions of decentralization of management in Ukraine]*. Kyiv: Ahrarna nauka [In Ukrainian].

16. Sabluk, P.T. (2016). *Ahroekonomichni transformatsii v Ukraini: napriamy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia [Agricultural transformations in Ukraine: directions and prospects for the development: monograph]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
17. Sabluk, P.T. (2015). Stan i napriamy rozvytku ahrarnoi reform [State and directions of development of the agrarian reform]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 10-17 [In Ukrainian].
18. Sabluk, P.T. & Luzan, Yu.Ya. (2011). Osnovni napriamy udoskonalennia derzhavnoi ahrarnoi polityky v Ukraini [Main directions of improvement of the state agrarian policy in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 3-16 [In Ukrainian].
19. Sychevskiy, M.P. (2017). *Kharchova promyslovist u systemi prodovolchoi bezpeky derzhavy [Food industry in the state food security system]*. Kyiv: Ahrarna nauka [In Ukrainian].
20. *Silske hospodarstvo Ukrainy za 2018 rik: stat. zbirnyk [Agriculture of Ukraine for 2018: statistical collection]*. (2019). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
21. Fedorov, M.M. (2011). *Zemelni vidnosyny / Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery [Land relations / Organizational and economic modernization of agrarian sphere]*. (pp. 138-153). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
22. Khodakivska, O.V. (2015). Zemelni vidnosyny u silskomu hospodarstvi: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Land relations in agriculture: state, problems and prospects of development]. *Zemleporiadnyi visnyk*, 7, pp. 18-22 [In Ukrainian].
23. Shpykuliak, O.H. (2009). *Instytutsii ahrarnoho rynku: monohrafiia [Institutions of the agrarian market: monograph]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
24. Shpychak, O.M. & Bodnar, O.V. (2012). Problemy vlasnosti ta formuvannia rynku zemli silskohospodarskoho pryznachennia [Problems of ownership and market formation of agricultural land]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 3-9 [In Ukrainian].

Sabluk P.T., Luzan Yu.Ya. Agrarian policy and factors for its implementation

The purpose of the article is to prove the need to improve the state agricultural policy in modern conditions, to substantiate the systemic dependence of effectiveness of the agricultural sector functioning, and rural development in terms of the interrelated application of all its basic components, in particular, the state regulation of the development of market land relations.

Research methods. In the research process were used general and special methods of scientific cognition; in particular, monographic (for the processing of professional publications on the mentioned problems); logical (for the determination of socio-economic tendencies); economic-mathematical and statistical and comparative methods (for analytical calculations); systematic approach (for improving situational changes' regulation).

Research results. It has been substantiated that the state agrarian policy at the present stage of development is unbalanced and requires an appropriate systematic updating. There was proved the necessity for ensuring the interconnected and integrated application of all mechanisms of the state regulation of socio-economic relations in conditions of dynamic changes in the development of the agrarian economy and the state of rural territories. It was established that the state should, implement the market circulation of agricultural lands for the benefit of society, peasants and rural communities, taking into account scientifically substantiated proposals as one of the important components of the agrarian policy.

Elements of scientific novelty. Defining ways to improve the state agrarian policy, including basic principles of the market regulation of land relations, were further developed.

Practical significance. The research results can be used in the drafting of legislative acts on improvement of the state agricultural policy and regulation of the market circulation of agricultural lands, regulation of other socio-economic processes in the agricultural sector of the economy, as well as educational process and deepening scientific research. Tabl.: 6. Refs.: 24.

Keywords: state agrarian policy; agricultural sector; market land relations; institutions; principles of system approach.

Sabluk Petro Trokhymovych - doctor of economic sciences, professor, academician of NAAS, academician-secretary of the department of agricultural economics and food, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (9, M. Omelianovycha-Pavlenka st., Kyiv)

E-mail: economuaan@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8037-9545>

Luzan Yurii Yakovych - doctor of economic sciences, associate professor (docent), corresponding member of NAAS, counselor of the presidium, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (9, M. Omelianovycha-Pavlenka st., Kyiv)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Аграрная политика и факторы её реализации

Цель статьи - доказать необходимость совершенствования государственной аграрной политики в современных условиях, обосновать системную зависимость результативности функционирования аграрного сектора экономики и развития сельских территорий от взаимосвязанного применения всех ее основных составляющих, в частности государственного регулирования развития рыночных земельных отношений.

Методика исследования. Используются общенаучные и специальные методы научного познания, монографические - для обработки тематических публикаций по данной проблематике, логический - для определения социально-экономических тенденций, экономико-математический, статистический и сравнительный - для аналитических расчетов, системного подхода с целью совершенствования регулирования ситуационных изменений.

Результаты исследования. Обосновано, что государственная аграрная политика на современном этапе развития имеет разбалансированный характер, требует соответствующего системного обновления. Доказана необходимость

обеспечения взаимосвязанного и комплексного применения всех механизмов государственного регулирования общественно-экономических отношений в условиях динамических изменений развития аграрной экономики и состояния сельских территорий. Установлено, что государство должно с учётом научно обоснованных предложений, как одну из важных составляющих аграрной политики, вводить рыночный оборот земель сельскохозяйственного назначения в интересах общества, крестьян и сельских общин.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие определение путей совершенствования государственной аграрной политики, в том числе обозначены основные принципы рыночного регулирования земельных отношений.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при разработке проектов законодательных актов по совершенствованию государственной аграрной политики и регулирования рыночного оборота земель сельскохозяйственного назначения; регулирования других социально-экономических процессов в аграрном секторе экономики; в учебном процессе; углублении научных исследований. Табл.: 6. Библиогр.: 24.

Ключевые слова: государственная аграрная политика; аграрный сектор; рыночные земельные отношения; институты; принципы системного подхода.

Саблук Пётр Трофимович - доктор экономических наук, профессор, академик НААН, академик-секретарь Отделения аграрной экономики и продовольствия Национальной академии аграрных наук Украины (г. Киев, ул. Михаила Омеляновича-Павленко, 9)

E-mail: economuaan@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8037-9545>

Лузан Юрий Яковлевич - доктор экономических наук, доцент, член-корреспондент НААН, советник Президиума Национальной академии аграрных наук Украины (г. Киев, ул. Михаила Омеляновича-Павленко, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 04.10.2019 р.

Фахове рецензування: 09.10.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6 – 17.

* * *

Новини АПК

Жнива-2019: В Україні зібрано 62 млн тонн зерна

Станом на 24 жовтня українські аграрії провели збирання зернових і зернобобових культур в Україні на площі 13,5 млн га, або 88% до прогнозу, та зібрали 62 млн тонн зерна при середній врожайності 45,0 ц/га. Зокрема, зібрано:

- кукурудзи - 21,9 млн тонн з площі 3,2 млн га, або 66% до прогнозу при врожайності 67,3 ц/га;
- гречки - 86 тис. тонн з площі 65 тис. га, або 95% до прогнозу при урожайності 13,3 ц/га;
- проса - 152 тис. тонн з 81 тис. га, або 90% до прогнозу при урожайності 18,7 ц/га.

Крім того, соняшнику обмолочено на площі 5,6 млн га, або 95%, та зібрано 13,5 млн тонн зерна при середній урожайності 24,3 ц/га. Сої обмолочено на площі 1,5 млн га, або 94% до прогнозу, та зібрано 3,4 млн га зерна при середній урожайності 23,2 ц/га. Цукрових буряків зібрано 6,5 млн тонн з площі 149 тис. га, або 68%, до прогнозу при середній урожайності 438 ц/га.

Щодо проведення осінньої посівної кампанії, то на цю дату посіяно 6,6 млн га площі озимими зерновими, або 91% до прогнозу, з них посіяно:

- озимої пшениці - 5,7 млн га, або 91% до прогнозу;
- жита - 117 тис. га, або 96% до прогнозу;
- озимого ячменю - 834 тис. га, або 91% до прогнозу.

Крім того, озимий ріпак при прогнозованій площі 1,1 млн га посіяно близько 1,1 млн га, або 99% до прогнозу.

Прес-офіс Інформаційно-аналітичного порталу АПК України